

Pecsuk Ottó*

Budapest

Péter első levelének ökumenikus bibliafordítása Útkeresés, dilemmák, új megoldások*

1. Előzmények

Az ökumenikus bibliafordítás munkálatai 2017-ben kezdődtek. A közös munka alapjául a vatikáni Egységbizottság és a United Bible Societies között az 1967-ben megkötött és 1987-ben revideált *Irányelvek a felekezetekközi együttműködésben készülő bibliafordítások elkészítéséhez* című dokumentum szolgál. A Közös Bizottság 2017 és 2020 között ennek a dokumentumnak a magyar változatát készítette el, amelyet a Katolikus Püspöki Konferencia is jóváhagyott. A dokumentum meghatározta az elkészítendő fordítás jellegzetességeit, a nyelvi stílust, döntött az alapszöveg kérdésében, a lefordítandó könyvek sorrendjéről, az egzegetikai és egyéb szövegi kérdésekben követett szakkönyvekről, a jegyzetek és bevezetések kérdéséről, a közös vagy külön-külön kiadások lehetőségéről, valamint a tulajdonnevek átírásának problémájáról.

A két próbafordításra kiválasztott könyv (Ruth könyve és Péter első levele) fordítási munkálataiban katolikus részről Kocsis Imre, Martos Levente Balázs, Rács Csaba (kooptált tag), református részről pedig Pecsuk Ottó és Németh Áron (kooptált tag) vesz részt. A második, ellenőrző szerepű ószövetségi bizottságot Fodor György és Karasszon István alkotják. Az újszövetség-fordítás ellenőrzésének második szintjén Balla Péter és Bácskai Károly működik közre. A próbafordítások nyelvi lektora (stilisztája) Molnár Krisztina Rita ír.

2. Újfajta fordítási megközelítés

A próbafordítás során először a stilisztá által készített alapszöveg készül el, amelyet utána finomítunk filológiailag, egzegetikailag és teológiai szempontból. Ez a sorrend kétségtávol hatékonyabb, mint a hagyományos módszer, amikor biblikus tudósok készítik el az alapszöveget, ugyanakkor sok idő elmegy az artisztikus-stilisztikai kérdések tisztázására.

---

* Pecsuk Ottó (Budapest, 1976) református teológus, lelkész, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának docense a Bibliái Teológia és Vallástörténeti Tanszéken, a Magyar Bibliatársulat főtitkára. Fő kutatási területe a bibliafordítás, az újszövetségi és főként a páli teológia, valamint az ókori vallástörténet.

Jó és természetesen a fordítás alapidokumentumával egyező törekvés, hogy rövidebb mondatokra tördeljük a szöveget, és a teológiai-egyházi előismeretekre nem támaszkodó megértésre törekszünk. Ennek mértéke és alkalmazása ugyanakkor kérdéses az egyes konkrét esetekben, tudniillik hogy pontosan milyen előismeretekkel számolunk, és melyek azok, amelyekkel nem számolunk.

2. „Kánaáni” kifejezések

Általános törekvésünk az alapvető bibliai szóképek és kifejezések ma is érthető feloldása. Például: σκανδαλίζω/σκανδαλιζομαι, ἀμην ἀμην λέγω ὑμῖν, σωτηρία/σῶζω stb.

Az 1Pt szövegében ilyen kérdéses teológiai műszó a kegyelem (χάρις), amely 9-szer fordul elő.

Már az Ószövetségben is többértelmű kifejezés a báj, kellem, kedvesség, segítőkészség (főként a (יח/יח), de ennél talán még fontosabb Isten szövetséghez kapcsolódó attribútuma, a חֶסֶד. Ha lehet, az Újszövetségben még sokrétűbb a χάρις jelentése. A Louw–Nida-féle szótár szerint négy szemantikai területhez kapcsolódik: 1. a kedvességhez, 2. az ajándékhoz, 3. a hálához/hálaadáshoz és 4. a jóindulathoz.

A hagyományos fordítások is kénytelenek ezeket néha megkülönböztetni. Például a Lk 6,32 esetében (revKároli): „Mert ha csak azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, mi *jutalmotok* van?” (ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν); de azért az esetek túlnyomó többségében egyszerűen kegyelemnek fordítják.

Az értelmi megfeleltetéssel dolgozó fordítások repertoárja jóval nagyobb ennél a kifejezésnél, bár itt is igaz, hogy az esetek jelentős hányadában ezek a fordítások is egyszerűen a „kegyelem” szót használják, amikor Isten nem megérdemelt ajándékáról, Jézus Krisztusban megnyilvánuló kegyelmi tettéről beszélnek. A Good News Bible például a következőkre használja a χάρις-t:

1. *áldás* („A gyermek pedig növekedett és erősödött, megtelt bölcsességgel, és Isten kegyelme volt rajta.” Lk 2,40);
2. *kedvesség* („Jézus pedig gyarapodott bölcsességben, testben, Isten és emberek előtt való kedvességben.” Lk 2,52);
3. *szép beszéd* („Mindnyájan egyetértettek vele, majd elcsodálózkodtak azon, hogy a kegyelem igéit hirdeti...” Lk 4,22);
4. *ajándék/jutalom* („Aki fáradozik, annak a bért nem jutalomként számítják...” Róm 4,4);
5. *privilegium* („általa kegyelmet és apostolságot kaptunk arra...” Róm 1,5);
6. *kedvelés/jó szándék* („...dicsérték Istent, és kedvelte őket az egész nép.” ApCsel 2,47);

7. *kedves/ kedvelt* („kedvessé és bölccsé tette Egyiptom királya, a fáraó előtt...” ApCsel 7,10);
8. *adomány/ adakozás* („bátorítottuk Tituszt, hogy amint már előbb elkezdte, fejezze is be nálatok ennek az adománynak az összegyűjtését. [...] ebben az adakozásban is legyetek bőkezűek.” 2Kor 8,6–7).

Amennyire szükséges és lehetséges, az ökumenikus próbafordítás is megpróbálja diverzifikáltan fordítani a kegyelem szót. A táblázatban feltüntettem mellette az eredeti görögöt, és összehasonlításként a revidált új fordítás (RÚF) 2014-et. **Félkövérel** azokat a verseket jelöltem meg, ahol a próbafordítás megoldása eltér a RÚF 2014-től.

	<i>Ökumenikus próbafordítás</i>	<i>Görög</i>	<i>RÚF 2014</i>
1,2	Kegyelem és békesség áradjon rátok!	χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη.	Kegyelem és békesség adassék nektek bőségesen.
1,10	Ezt a szabadulást keresték és kutatták a próféták, akik arról a kegyelemről prófétáltak, amit Isten nektek szánt.	Περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηραύνησαν προφηταὶ οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες	Ezt az üdvösséget keresték és kutatták a próféták, akik a nektek szánt kegyelemről prófétáltak,
1,13	teljes bizonyossággal reménykedjete Istennek abban a kedves ajándékában , amelyet Jézus Krisztus megjelenésekor kaptok.	τελείως ἐλπίζατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ.	teljes bizonyossággal reménykedjete abban a kegyelemben , amelyet Jézus Krisztus megjelenésekor kaptok.
2,19	Mert Istennek tetsző az, ha valaki Istenre figyelő lelkiismerettel eltűri az igazságtalanul elszenvedett sérelmeket.	τοῦτο γὰρ χάρις, εἰ διὰ συνείδησιν θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας πάσχων ἀδίκως.	Mert kegyelem az, ha valaki Istenre néző lelkiismerettel tűr el sérelmeket, amikor igazságtalanul szenved.
2,20	ha a jót cselekszitek, és kitartóan tűritek érte a szenvedést, az kedves az Isten szemében.	εἰ ἀγαθοποιῶντες καὶ πάσχοντες ὑπομενεῖτε, τοῦτο χάρις παρὰ θεῶ.	ha kitartóan cselekszitek a jót, és tűritek érte a szenvedést, az kedves az Isten szemében.

	<i>Ökumenikus próbafordítás</i>	<i>Görög</i>	<i>RÚF 2014</i>
3,7	akik veletek együtt részesülnek az élet ajándékában,	ὡς καὶ συγκληρονόμοις χάριτος ζωῆς	mint örökösársatoknak is az élet kegyelmében,
4,10	Isten sokszínű ajándékának jó gazdájaként.	ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος θεοῦ.	mint Isten sokféle kegyelmének jó sáfárai:
5,10	a minden ajándék Istene, aki elhívott titeket Krisztusban az ő örök dicsőségére, maga fog titeket felkészíteni, megszilárdítani...	Ὁ δὲ θεὸς πάσης χάριτος, ὁ καλέσας ὑμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ...	A minden kegyelem Istene pedig, aki elhívott titeket Krisztusban az ő örök dicsőségére, ...maga fog titeket felkészíteni, megszilárdítani...
5,12	bizonyoságot tettem arról, hogy az az Isten igazi kegyelme, amelyben álltok.	ἐπιμαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ θεοῦ εἰς ἣν στήτε.	bizonyoságot téve arról, hogy az az Isten igazi kegyelme, amelyben álltok.

Látható a példákból, hogy míg a RÚF 2014 egyetlen alkalommal távolodott el a hagyományos *kegyelem* fordítástól („kedves az Isten szemében” – 2,20), az ökumenikus próbafordítás a kilenc előfordulásból hat alkalommal próbálkozott a kontextusba – remélhetőleg – jobban beleillő fordítással, és ehhez három különféle megoldást hívott segítségül (*tetsző, ajándék, kedves*). A fordítóknak az a szándéka, hogy az olvasók számára ismerősebb kifejezésekkel jobban elgondolkodtassák az olvasót a *χάρις* aktuális versben betöltött jelentéséről, mint a megszokottabb, de ma már kevesek által dekódolható *kegyelem*. E törekvésükben talán még nem igazán találták meg a „saját hangjukat”, és nem eléggé bátrak az értelmi megfeleltetés alkalmazásában, viszont az irány és a szándék egyértelműen kimutatható.

3. Egyéb példák

Íme még néhány példa a fordítási dilemmáinkra az 1Pt próbafordításából.

1,1

„Pétertől, Jézus Krisztus apostolától azoknak, akik mint betelepültek, élnek szétszórva Pontusz, Galácia, Kappadócía, Ázsia és Bitinia provinciákban”	Πέτρος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορᾶς Πόντου, Γαλατίας, Καππαδοκίας, Ἀσίας, καὶ Βιθυνίας
---	--

A kérdéses kifejezés a *παρεπιδήμιος*, amelyet próbáltunk *jövevénynek*, *menekültnek* fordítani, majd végül *betelepült* mellett döntöttünk. Mivel a kifejezés összekapcsolódik a *διασπορά* szóval, a szétszórattatásban élt zsidókra utalhat. A *παρεπιδήμιοι* olyan emberekre utalhat, akik csak ideiglenesen telepednek le egy területen, és nem szándékoznak örökké ott maradni. Ugyanakkor a címzettek nem feltétlenül zsidók vagy zsidó származásúak, sokkal valószínűbb, hogy a megnevezett területeken élő keresztyénekről van szó, akiket „idegenségük” miatt kapcsol össze a szerző a diaszpórai zsidókkal. Ez a nyelvi összekapcsolódás arra az ősi vágyra is utalhatna a zsidók idegensége mellett, hogy a diaszpóralétből majd visszatérhetnek a Szent Földre. A keresztyének is így vágyakoznak a mennyei otthon, hajlék után. A görög kifejezés lényegi eleme, hogy a keresztyének idegenül érzik magukat abban a közegben, amelyben élni kényszerülnek, és ott nem is szándékoznak véglegesen otthon érezni magukat.

A *jövevény* szóval az volt a gondunk, hogy a mindennapi szóhasználat szempontjából nézve kissé elavul. A *menekült* ugyanakkor számos olyan konnotációval rendelkezik, ami nem igaz a keresztyénekre, akik fizikai értelemben nem menekülnek egyik helyről a másikra. A *betelepült* talán nem a legjobb választás, de kétségkívül az az előnye, hogy érzékelteti a keresztyének szellemi-lelki idegenségét a maguk közegében.

1,23

Mint akik újjászületnek, de nem halandó szülők romlandó magjából, hanem romolhatatlan magból, Isten élő és maradandó igéje által	ἀναγεγεννημένοι οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς ἀλλ' ἀφθάρτου διὰ λόγου ζῶντος θεοῦ καὶ μένοντος
--	--

Az ökumenikus fordítás jellegzetessége itt az, hogy kiemeli az ellentétet a természetes születés és a lelki születés között. Az első halandó, mulandó (*φθαρτός*) szülők „magjából” történik, míg az utóbbi Isten igéje által, amely élő és maradandó. Ezt a szembeállítást próba fordításunk talán világosabban fejezi ki más fordításokhoz képest, vö. RÚF 2014: „mint akik nem romlandó, hanem romolhatatlan magból születettek újjá, Isten élő és maradandó igéje által”. Ehhez a kontrasztkiemeléshez természetesen szükség volt a „halandó szülők” értelmi kiegészítésére, ami nincs benne a görög szövegben. A megoldáshoz modellt jelentett a Good News Bible szövege, amelyet ugyanakkor nem változtatlanul vettünk át: “For through the living and eternal word of God you have been born again as the children of a parent who is immortal, not mortal.”

2,12

Éljetek <i>példás életet</i> a pogányok között, hogy amikor mint valami gonosztevőket hamis vádakkal illetnek titeket, ha jó cselekedeteiteket mégis meglátják, dicsőítsék Istent a látogatás napján.	τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔχοντες καλὴν, ἵνα ἐν ᾧ καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐποπτεύοντες δοξάσωσιν τὸν θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς.
---	---

Itt a kérdés az *ἀναστροφή καλή* fordítása volt. A RÚF 2014 „tisztességes élet” fordításával szemben itt a *példás élet* fordítás győzött, nem utolsósorban a római katolikus kollégák ajánlására. Az alapszöveget készítő stílusza ugyan idegenkedett a túl „pedánsnak” érzett megfogalmazástól, de kétségtelenül elfogadható, és közel áll a Gute Nachricht megoldásához (*einwandfrei*). Itt a *καλή* jelző arra utal, hogy a keresztyének viselkedése külső-belső szempontból kritizálhatatlan legyen. Tulajdonképpen arról van szó, hogy nem elég jónak, tisztességesnek lenni, annak is kell látszani, tudniillik a pogányok előtt.

3,2

mert figyelnek tiszteletteljes és tiszta életekre.	ἐποπτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἀγνὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν.
--	--

Itt a döntő kérdés az *ἐν φόβῳ* fordítása volt, amit az ökumenikus fordítás nem az Istenre, hanem a férjekre irányuló félelemre, illetve tiszteletre értett. Ebben eltávolodtunk a RÚF 2014 fordításától: „felügyelve istenfélő és tiszta életekre”. Egzegetikailag mindkét értelmezés lehetséges.

3,21

ami [ti. a keresztség] nem a test szennyezőnek lemosása, hanem jó lelkiismerettel tett fogadalom Istennek	οὐ σαρκὸς ἀπόθεις ῥύπου ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεόν
---	--

Itt egy összetett és nehezen dekódolható kifejezést alakítottunk olyanná, ami vélhetően jobban kapcsolható a keresztség jelentéséhez, mint például a RÚF 2014 megoldása: „hanem jó lelkiismeret keresése Isten iránt”.

A kifejezés központi fogalma, az *ἐπερώτημα* alapjelentése *kérdés* vagy *kutakodás*. Így jöhetett létre a RÚF 2014-ben is olvasható „jó lelkiismeret keresése” fordítás. Ez azt a kereszteselési rítust is felidézheti, amelyben kérdéseket tesznek fel a megkeresztelkedni szándékozó személynek, hogy meggyőződjenek annak jó lelkiismerete felől. Ez azonban egy kicsit erőltetett és fiktív kép. A másik lehetőség, hogy az ember megkeresztelkedésének szándéka tiszta, és ő ezzel a szándékkal járul Isten elé. Azonban a mai fordítások többsége szerint ennél is valószínűbb,

hogy itt feltételezhetően a megkeresztelkedő önfelajánlását kell látnunk a kereszttelés eseményében. A lelkiismeret genitivusa lehet objectivus és subjectivus is, attól függően, hogy a felajánlás azért történik, hogy a megkeresztelkedő elnyerje a tiszta lelkiismeretet, vagy ebből fakadóan teszi meg a felajánlást. Ökumenikus próbafordításunk inkább ez utóbbit valószínűsíti.

4,15

Ha szenved valaki közületek, az ne azért legyen, mert gyilkos, tolvaj, gonosztevő vagy mert más dolgába avatkozik.	μη γάρ τις ὑμῶν πασχέτω ὡς φονεὺς ἢ κλέπτης ἢ κακοποιὸς ἢ ὡς ἀλλοτριεπίσκοπος·
--	--

Itt csupán az Újszövetségben hapax legomenon ἀλλοτριεπίσκοπος szó fordítása érdemel figyelmet. Nem távolodtunk el hagyományos értelmezésétől. Ez a kifejezés inkább azért fontos, mert a párhuzamos fordításokban több más értelmezés is megjelenik: „rendbontó”, illetve „bajkeverő” (Revised Standard Version); „aki csorbítja mások jogait” (The New English Bible); „aki lábbal tiporja mások jogát” (The New American Bible); „spicli, besúgó” (The Jerusalem Bible és J. B. Phillips’ New Testament), sőt még a „forradalmár” is (James Moffatt Translation). Mivel a kifejezés sehol máshol nem jelenik meg a Kr. u. 2. század előtti görög szövegekben, csak itt, egyértelműen későbbi párhuzamokra vagyunk utalva. A más dolgába avatkozó ember (s vele együtt a gyilkos, a tolvaj és a gonosztevő) ilyen súlyú elítélése meglepő, viszont a fordítások mai többségi értelmezését tükrözi.

Amint a próbafordítás folyamata eljut odáig, hogy az egyházi (katolikus és protestáns) médiában publikáljuk Ruth könyvét és Péter első levelét, várjuk és reméljük a bibliaolvasók visszajelzéseit és javaslatait a konkrét fordítási megoldások és a szöveg olvashatóságát, megérthetőségét és „hűségét” illetően a Magyar Biblia-társulat központi elérhetőségén (info@bliatarsulat.hu).

* * *

The new ecumenical Hungarian Bible translation project began in 2017, following guidelines established by the Vatican Dicastery for Promoting Christian Unity and the Bible Societies. This translation effort involves both Catholic and Reformed experts and has received approval from the Hungarian Catholic Bishops’ Conference. The project is characterised by a novel approach, where biblical scholars from philological, exegetical, and theological perspectives refine the base text prepared by the stylist. The goal is to enhance understanding for readers without a theological background by using shorter sentences and focusing on larger text units. Additionally, the project aims to avoid or clarify theological “technical terms” that are less known or have lost their meaning today.

Keywords: ecumenical, Bible translation, First Epistle of Peter, Grace.